

Original scientific paper
UDC 931:61 / 497.1

Vasko KOSTIĆ (Tivat)

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Crne Gore, Titograd

PRVI POMENI LJEKARA U BOKI KOTORSKOJ

PREDGOVOR

Ovdje će biti riječi o "prvim pomenima" (u množini), a ne o "prvom pomenu" ljekara, jer ima više načina pominjanja, ima više vrsta ljekara i više naseljenih mjesta u Boki.

Pominjanja mogu biti samo po tituli ili i poimenično, mogu biti na osnovu pretpostavki, analogija, logike, na temelju arheoloških nalaza i na bazi sačuvanih spisa. Nauka obično prihvata samo ono što piše u sačuvanim spisima (pisanim dokumentima), dok se sve drugo smatra proizvoljnim ili nedokazanim. Što se tiče Boke, ima dokaza¹ da su neki srednjovjekovni spisi u najvažnijim odrednicama grubo menjani, te se ne može samo na njima zasnivati slika prošlosti. Tako neki djelovi historiografije Boke ne predstavljaju objektivno istoriju tog područja, ni za ono o čemu ima sačuvanih dokumenata, pogotovo ako to zadire u političke, vjerske ili imovinsko-pravne interese (str. 31-48).

Srećom, za falsifikovanje podataka iz zdravstvene kulture nije bilo razloga, ali o njoj ima malo dokumenata, pa se mora uvažavati, makar i kritički, sve što može doprinijeti jasnijoj slici prošlosti, pogotovo za starije epohe u kojima se nije pisalo, ili iz kojih nisu sačuvani spisi. U onome što je sačuvano, ljekari se pominju samo uzgredno, po tituli ili poimenično, kad su se oni pojavljivali kao stranke, vještaci ili zastupnici u nekim sporovima, izvještajima i slično. Stoga pomen "medika" u takvim spisima nikako ne znači da prije toga nije bilo medika.

*U celom ovom radu, gde god su ovakvi brojevi, oni se odnose na stranice izvora na koje se pisac prethodno poziva, a što je obeleženo brojčicom, i vezano je za odgovarajuću brojčicu u spisku izvora i podataka na kraju rada. *Prim. Ured.*

U minulim epohama pominje se više vrsta ljekara, odnosno više njihovih naziva, titula, specijalnosti: medik (ili medig), hirurg, fizik, ranar, zubar, apotekar, berberin, veterinar itd. Često je jedno lice obavljalo po dva ili više poslova: medik i apotekar, hirurg berberin, medik hirurg itd. Ponegdje se javlja medik ili apotekar i kao zastupnik u sudskim sporovima (advokat), kao trgovac, veleposjednik, kao školski nastavnik, a jedan apotekar (Anton Rossi) javljao se i kao admiral Kotorske mornarice, a zatim i kao gradski ekonom. Gotovo svi su oni imali titulu "magister", a takvu titulu su nosili i učeni ljudi koji nisu bili ljekari (nastavnici, notari, sudije, umjetnici i drugi). U nekim spisima stoji da je, na raspravi ili uvidjaju, bio prisutan "magister", bez bližeg odredjenja, ili čak i bez imena. U takvim slučajevima se samo može pretpostaviti, u zavisnosti od vrste predmeta, da li je to bio ljekar ili neki drugi stručnjak. U nekim spisima umjesto "magister" stoji "meštr". Ipak, češći je slučaj da iza magister stoji i vrsta struke: magister Radoe aurifex, magister Mathicus pietor (slikar), magister medicus, magister physicus itd. Naravno, ima pomena i doktorskih titula: artium et medicinae doctor, doctor artis medicinae, doctor in physica. Doktorska titula, u starijim spisima, veoma rijetko stoji uz "plagarum" (ranar) ili uz "chirurgus" (hirurg), jer je ta stručnost više smatrana zanatom koji se izučavao kod sručnjaka majstora, a ne na visokoškolskim ustanovama.

Naravno, u ovom radu će biti riječi samo o izučenim ili školovanim liječnicima, a ne o narodnim vidarima i nadriljekarima, iako prva pominjanja izučenih ili školovanih liječnika ne podrazumijeva potiskivanje laičke medicine i nadriljekara. Ta smjena je toliko dug proces da ni do današnjih dana nije završen.

Prilozi istoriji medicine ne pišu se samo radi medicinskih stručnjaka (njima je poznata medicinska terminologija), nego i radi svih koje interesuje istorija kulture, pa treba malo detaljnije objasniti neke ovdje korišćene pojmove.

"Physicus", "fizikus" ili "fizik", nije neki fizioterapeut, kako bi neki laik mogao shvatiti. To je naziv za službenog ili gradskog ljekara plaćenog iz državne ili opštinske kase, za razliku od ljekara koji se izdržavaju privatnom praksom. Riječ ne dolazi od "fiziologije" ili "fizioterapije" već od "fiscus", što je bio naziv za kraljevsku blagajnu ili kao još širi pojam, za kraljevsku imovinu. Kasnije je izraz "fiskalno" ostao sinonim za "poresko", za ono što se odnosi na novčane državne interese.

Dakle, ljekar je mogao biti medik fizik i privatni medik. U jednom gradu obično je bio jedan medik fizik i nekoliko privatnih medika. I hirurg je ponekad mogao biti fizik, ali veoma rijetko. Obično je bio privatnik. Hirurg je bio i zubar, pa je naziv hirurg berberin najčešće značio zubar berberin. Ovaj ljekar je i šišao i brijač, liječio zube i vadio ih, ali i vidao rane, puštao krv, namještao iščašene zglobove i slomljene kosti, obavljao neke hirurške operacije, čak vršio obdukcije i vještačenja kod ubistava i ranjavanja. Hirurg zubar berberin nije morao, niti je imao, univerzitetsko ili teoretsko obrazovanje kao medik, ali je u ono doba čestih buna, fizičkog ozledjivanja i maltretiranja, razbojništava, krvnih osveta i lokalnih ratovanja, bio tražen više i češće nego ljekar opšte prakse. Zato su se hirurzi, uz jaka cehovska udruženja, izborili za status ravan medicima, a pred zakonom su bili u rangu vlastele.

R. Kovijanić i I. Stjepčević² tumače da se medik ili fizik bavio unutrašnjim, a hirurg spoljnim bolestima (str. 11). Ovakva podjela bi možda bila logična, kad se ne

bi znalo koliko su im poslovi bili isprepleteni i koliko je svak sve radio neovisno od svoje specijalnosti.

Osim Kovijanića i Stjepčevića, nekim elementima istorije medicine u Boki bavili su se: Stojan Novaković, Vladimir Stanojević, Ilija Sindik, Slavko Mijušković, Relja Katić, Berislav Berić i drugi. Kroz Čremošnik-ove "Kotorske dukale i druge listine", Ljubić-eve "Listine", Mayer-ove "Kotorske spomenike" i još čitav niz pojedinačnih spisa objelodanjenih kroz razne stručne publikacije, obilje građe je pristupačno i široj javnosti, ali uprkos svemu tome, još ni izdaleka nije osvijetljena istorija i kompletirana istoriografija medicine i zdravstva Boke, koja je od velike važnosti i za istorijat medicine i zdravstva čitave naše zemlje i za njen kulturno-istorijski ugled u svijetu.

Na primjer, gotovo tri vjeka, više od polovine teritorije Boke (Grbaljsko, Risansko Hercegnoško područje), bilo je pod turskom upravom, a svi, bar do sada raspoloživi podaci, odnose se na područja pod mletačkom upravom. U područjima Boke pod turskom upravom, zdravstveno stanje i higijenske prilike nisu bile lošije nego u područjima pod mletačkom upravom. Dokaz su mnoge epidemije zaraznih bolesti koje su harale mletačkim područjem a zaobilazile područja pod turskom upravom. To se ne može protumačiti manjom izloženošću opasnostima turskih područja, već turskim mjerama zdravstvene zaštite. Poznato je da su Risan i Herceg-Novi bili trgovački centri za karavanske veze sa unutrašnjošću i pomorske veze sa čitavim svijetom, naročito sa Bliskim Istokom, kojeg su dugo smatrali najopasnijim područjem za unošenje kuge. Risanska Gabela³ bila je veoma značajan trgovački centar za promet vune, koža, kaštradine (suvog mesa), sireva, kajmaka, pa i žive stoke⁴. Ta trgovina se ne bi mogla dugo obavljati bez negativnih posljedica, da nije bilo rigoroznih sanitarnih kontrola, a njih ne bi moglo biti bez obrazovanih ljekara. Nažalost, nema pomena, ni prvih ni potonjih, tih ljekara iz doba turske uprave u Boki, kao što nemamo podataka o turskim sanitarnim propisima, karantinima, bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama u Boki. U turskim izvorima bi se sigurno i o tome mogli naći podaci, ali to treba da bude zadatak istoričara i odgovarajućih instituta.

Isto tako, krupan je nedostatak što se nigdje ne pominju imena brodskih liječnika, a njih je sigurno bilo, jer se za veće galije pominje po sistematizaciji "hyrurgis triremus". Doduše, u surovom srednjovjekovnom pomorstvu nije vođeno mnogo brige o liječenju povreda i žuljeva od teških vesala, rana od željeznih okova i bičevanja okovanih veslača, ali se svakako moralo voditi računa o zdravlju časnika i strijelaca, naročito u ratnim vremenima. Na manjim galijama ljekara nije bilo, ali su neki časnici bili obučeni da pruže hitnu pomoć i urade prostije hirurške intervencije. Uostalom, tako je i danas na manjim plovilima.

LJEKARI U BOKI PRIJE SAČUVANIH SPISA

Još prije nego što je dio Boke došao pod mletačku, a dio pod tursku vlast, ljekara je svakako moralo biti u Boki. Ako su Grci (gdje je i kolijevka medicinskih nauka) još u antičko doba imali školovane ljekare, sigurno ih nisu držali samo u jednom gradu. Boka nije daleko od starogrčkih centara nauke, a nije bila ni neinteresantna za Grke

da bi je zaobilazili. Šta-više, u posljednje vrijeme je sve više istraživanja i pokazatelja⁵ koji idu u prilog hipotezama da je Boka bila i jedan od grčkih centara (str.1207-1215).

Za Boku je vezano ime antičkog kralja i junaka Kadma¹⁶, koji je bio i prosvetitelj. Po mitologiji učio je ljude pismenosti, odnosno "pretvaranju glasa u znake i obratno", bez čega nema kulture, pa ni zdravstvene. On je učio ljude i kako se koriste rude i još mnogo čemu. Zajedno sa njegovom ženom Harmonijom, mitologija ga je pretvorila u zmiju. Kult zmije je u nekim krajevima Boke jako razvijen, naročito na Luštičkom poluostrvu, gdje je i Gomila od Hrasne, jedno od tri mjesta u Boki na koja se ukazuje kao na grob Kadmosa i Harmonije (str.29-33).

Isto koliko i kult zmije, na Luštičkom poluostrvu je razvijen i kult "baštuna", glavarskog štapa napravljenog od "sjenovitog" stabla za koje se vjeruje da ima dušu. Zmija oko štapa, simbol Asklepija, usvojen je za simbol medicine. Asklepije (Asklepios kod Grka, ili Eskulap kod Rimljana), je po Homeru bio znameniti ljekar, čija su dva sina kao ljekari učestvovali u trojanskom ratu. U novije vrijeme se Boka sve češće vezuje za trojansku civilizaciju i jedno od mogućih poprišta Trojanskog rata.

Luštičko poluostrvo je od starina poznato po vidarima, prorocima i tumačima snova. Asklepiju se pripisuje da je kroz snove upozoravao bolesnike na oboljeli deo tjela ili organ. Boljka je tamo gdje bolesnik sanja da ga je zmija ujela. Kada je Asklepije postao grčko-rimski bog medicine, to se desilo prvo u Epidauru. Ako se postavi pitanje u kojem Epidauru, jer ih je bilo više, obično je odgovor: u grčkom. Može se postaviti pitanje u kojem grčkom Epidauru?

Gradova pod imenom Epidaur bilo je nekoliko, a u našim krajevima najmanje tri¹, od kojih je najstariji bio u Boki kod Prevlake, između Luštičkog i Vrmačkog poluostrva (stradao 364. god. propadanjem u more). Nešto mladi je bio Epidaur u današnjim Konavlima (stradao 518.god.), a još mladi u Cavtatu (str.13). Svaki grad na našoj obali u antičko doba mogao je biti grčki, pa je i grčki Epidaur mogao biti na našoj obali, kao što su neki gradovi na našoj obali bili rimski. O relacijama Kadmo-Asklepije-kult zmije-Trojanska civilizacija, israživanja sa raznih aspekata, sa raznih polazišta, od istraživača raznih struka, tek su u začetku, a nagovještavaju izuzetne zanimljivosti, koje nikako ne bi trebalo omalovažavati. Ovdje ih je važno pomenuti jer su vezani i za korijene zdravstvene kulture u našim krajevima. Jednom bi trebalo izmijeniti okorjela stanovišta po kojima se svaki stari sanitarni objekat (akvadukt, kupatilo, kanalizacija) i borilište-sportski teren, otkriven u našim krajevima, odmah proglašavao za ostatke grčke, rimske, arapske ili neke druge kulture, a ne kulture naših predaka, ili prethodnika na ovom tlu, a za nas, mi, a ne neko drugi, rezervišemo samo ostatke nekulture.

Ako bi i odbacili sve hipoteze i pretpostavke koje su još u fazi istraživanja, možemo analogijom i logikom zaključiti da su naši krajevi mogli primiti od starogrčke civilizacije sve ono što su primili Rimljani i Južna Italija, i to još prije od njih, jer pored pomorskih, do naših predela i obala su postojale i kopnene veze.

U poznije vizantijsko doba, zdravstvena kultura je mogla biti samo na višem i razvijenijem stepenu, barem na našim obalama, ako zaledinu i unutrašnjost računamo nešto zaostalijima. Znamo da je Kotor bio jedan od važnijih vizantijskih gradova na Jadranu, a Vizantija je već do kraja 9. vijeka sprovela komunalno-municipijelnu

organizaciju gradova i gradskog života, odnosno samoupravu gradova sa komunalnim uređenjem, kako u pogledu administrativno-pravne uredenosti, tako i u smislu komunalne opremljenosti, u kojoj su higijena i zdravstvena kultura bili osnovni uslovi života i opstanka. Nažalost, ni iz rimsko-vizantijskog perioda nema spisa koji bi nam ovdje mogli biti od koristi, ali ima poneki izuzetno važan arheološki nalaz. Takav je žrtvenik boginji Junoni Lucini, zaštitnici porodilja.^{6a 6b}

Drugi važan arheološki nalaz je nadgrobna ploča pronadena na "Zlatnim njivama", zvanim i "Horti" (vjerovatno u vezi sa terminom hortikultura) u Dobroti, oko pola kilometra od bedema starog Kotora. Nadgrobna ploča je nađena pod zemljom, tridesetih godina ovog vijeka, prilikom kopanja temelja za kuću T. Brkana. Natpis je uklesan staro-grčkim slovima, čiji je sadržaj A. Mayer ovako protumačio⁷: "Lucius Luscus Eucarpus, valjani opštinski liječnik, koji je vršio praksu pohađajući bolesnike, napravi sebi".

Kovijanić i Stjepčević² su ovo zabjeležili bez komentara (str.7). Podatak o ovoj nadgrobnoj ploči je prenio i Stjepčević u posebnom radu o katedrali sv. Tripuna u Kotoru⁸, ali je on tu dodao: "Ispod spomenika i u njegovoj neposrednoj blizini, nađeno je više grobova, pak je isključeno da je isti kasnije bio ovdje donesen" (str.65).

Poučen mnogim primjerima tumačenja da je sve što se tiče kulture, ili tuđe ili uvezeno, Stjepčević je želio da to u ovom slučaju isključi. Nije se morao truditi, jer je poznato da je iz naših krajeva sve vjekovima odnošeno na razne strane. Kome bi palo na pamet da neku, laicima sasvim običnu nadgrobnu ploču, donosi iz Grčke i da je zakopa van grada pod zemljom?

R. Katić smatra⁹ ovaj spomenik veoma važnim nalazom i dokazom o upražnjavanju starogrčkog običaja o držanju gradskog ljekara u ovim krajevima i u starom vijeku. Katić se posebno zadržava na riječi "arhijatros" i kaže: "Navedena činjenica svjedoči da su u to doba, osim njega, morali postojati u Kotoru i drugi ljekari, jer bi u obratnom slučaju bilo neobjašnjivo njegovo izdvajanje kao arhijatrosa" (str. 286).

Dakle, prvi poimenični pomen ljekara u Boki nije na papiru, već na kamenu. Kao što smo vidjeli, istoričari ovaj podatak nisu zaobišli, ali mu nisu ni posvetili izuzetnu pažnju, ni pridali značaj koji mu pripada. Podatak je pominjan uz masu drugih podataka, kao pri nabranjanju, tako da nije bio dovoljno zapažen, a negdje je bio naznačen samo u fus-noti. Istina, postoji jedan krupni nedostatak: nema datuma. No, to danas nije nepremostiva prepreka da mu se sazna starost, ali i to zavisi od naglašavanja važnosti, kako bi za njega saznali stručnjaci i odgovarajući instituti koji raspoložu sredstvima za ispitivanje starosti ovakvih objekata.

Za sada se svi stručnjaci slažu da je ova nadgrobna ploča iz rimskog, odnosno vizantijskog doba, znači prednemanjičkog, a to je već velika stvar, pa i da se ne dokaže njena mnogo veća starost. Uglavnom, ono na što je orijentisan ovaj prilog, sada imamo. Prvi pomen ljekara u Boki Kotorskoj potiče iz prednemanjičkog doba, a zna mu se i ime: Lucius Luscus Eucarpus.

Treba skrenuti pažnju, ako ne zbog važnosti a ono radi zanimljivosti, da oba za medicinu najvažnija stara arheološka nalaza u Boki govore o imenima koja u osnovi imaju "luce" (svjetlost, prosvjetljenje): Iunona Lucina i Lucius Luscus.

Za kulturu uopšte, a posebno za zdravstvenu, u prednemanjićsko doba, jedan od značajnijih faktora je bilo prisustvo benediktinaca. Kovijanić i Stjepčević vele²: "Manastirske bolnice osnivali su benediktinci u svojim glavnim manastirima, kojih je bilo dosta u zapadnim krajevima naše zemlje, naročito duž Primorja" (str.12).

Malo dalje, ovi pisci proširuju podatak²: "Benediktinci su osnivali škole, apoteke i bolnice. Oni su rano prodrli i u naše krajeve. Nije isključeno da je neka njihova bolnica postojala do XII vijeka i u Boki, pri manastiru sv.Petra u Kotoru, sv. Đorda kod Perasta, sv Mihaila na Prevlaci ili sv. Marije u Budvi" (str. 14 -15).

Ako se to odnosi na najvažnije benediktinske manastire, najvažniji je bio na Prevlaci u Krtoljskom arhipelagu - najvažniji u Boki. O tome nalazimo potvrdu i u "Opštoj enciklopediji" (I sv., I izdanje., Leksikografski zavod,Zagreb, 1950) gdje pod pojmom "Benediktinci" stoji i ovo: "Po svom značenju ističe se i samostan na Prevlaci u Boki Kotorskoj." Tu su bile i najbolje geografske i klimatske prilike a u prevlačkoj okolini, naročito na susjednim ostrvima, bilo je dovoljno i prostranstva. Uostalom, to su ostrva poznata po zdravstvenim ustanovama (prvi lazaret na ostrvu Svetog Gavrila¹⁷; oporavilište na ostrvu Gospe od Milosti).

Iz doba Nemanjića nema pisanih podataka važnih za razvoj zdravstvene kulture, ali je sigurno da ona u to doba nije nazadovala. Poznato je da su Nemanjići nadgrađivali dotadašnja postojeća civilizacijska dostignuća. Zidanje manastira i stvaranje mreže škola uz širenje prosvjetiteljstva, samo je moglo pogodovati razvoju opšte kulture, pa i zdravstvene. Prve zdravstvene ustanove (prihvatilišta) iz kojih su se razvile bolnice su bile uz manastire. U tom smislu su radili i benediktinci. Osim toga, ne treba izgubiti iz vida da je Biskupija u Kotoru potpadala pod jurisdikciju Nadbiskupije u Bariju od 1089. do 1328.god., što znači i prije i za vrijeme Nemanjića, iako su tada postojale Nadbiskupija u Baru i Nadbiskupija u Dubrovniku, koje su Kotoru i geografski i po svemu ostalom, bile znatno bliže.

Sjeveroistočno i nedaleko od Barija (šezdesetak kilometara), bio je jedan od glavnih gradova Južne Italije, Barleta, sa univerzitetskim centrom pod velikim uticajem grčke kulture. Prema tome, helensko-romanska kultura, pa i zdravstvena, morala je imati brži i direktniji uticaj u Boki nego u Dubrovniku, samo što Dubrovnik ima više nego Kotor sačuvanih starih pismenih spomenika.

PRVI LJEKARI U BOKI PREMA SAČUVANIM SPISIMA

Po Kovijaniću i Stjepčeviću,² u dubrovačkim izvorima prvi put se pominje ime ljekara 1281. god. Bio je to Pervoslavus medicus, odnosno "starosrpski ljekar" Prvoslav, kojeg pominje i Konstantin Jireček, ali u 1298. god. (str.7).

Vjerovatno je Prvoslav bio privatni, a ne gradski ljekar, jer po Čremočnik-u¹⁰ prvi pomen imena dubrovačkog gradskog ljekara je iz 1282. god.: "Guillemus physicus Raynaldi de Esculo". Iz te 1282. god. je i prvi pomen imena dubrovačkog zubara berberina "Donat Vercatrizi" (str. 91).

Navodimo ovde prve pomene dubrovačkih ljekara radi analogije, jer iz tog doba u Boki nema sačuvanih spisa. Ljekara je u Boki sigurno bilo i prije prvih sačuvanih spisa, kojih ima tek od 1301. god. Po spisima, najstariji pomen imena kotorskih ljekara

je iz 1326.god. Da podsjetimo: to nisu imena iz arhive neke zdravstvene ustanove ili nekog registra ljekara već iz knjige kotorskih notara, kroz koje doznajemo za neke, a ne sve ljekare, i to one koji su bili umiješani ili imali neke veze sa sporovima, raspravama, ugovorima itd.

Prvi kotorski liječnik koji se tako pominje, bio je Phylippus de Firmo, magister, medicus plagarum¹¹. To je bio privatni liječnik ranar iz univerzitetskog grada Ferma, ili antičkog Firmuma, južno šezdesetak kilometara od Ankone. Ovaj ljekar se pominje 28.VIII 1326. god. u vezi dugovanja za plaćanje putovanja (str.41).

Samo nekoliko dana kasnije po imenu se pominje¹¹ i prvi kotorski gradski ljekar, Jacobus de Auxino, fisicus medicus de fisica in Cataro (iz Osima, ili antičkog Auximuma, u neposrednoj blizini Ankone. On se pominje 5.IX 1326. god. u vezi obaveza prema svojoj sluškinji Raduli (str. 43).

Prvi pomen kotorskog apotekara¹¹ je od 16.XII 1326. god. To je bio Albergetus spetiarius de Venetiis. Sa njegovim imenom srećemo se u notarskim knjigama još dva puta: 24.VI 1327. i 3.IV 1330. god. Ni jedno od tih pominjanja nema veze sa medicinom, već je reč o nekim dugovima, procjenama vinograda itd. (str. 93, 128 i 181).

U vezi sa dugovanjima je i prvi pomen kotorskog hirurga². Bio je to magister Marino de Antibaro, medico cirusio in Catharo - dakle domaći ljekar hirurg Marin iz Bara. On se pominje početkom novembra 1332. god. (str. 19).

Po Katiću⁹, naziv hirurga (cirusio, curisius, cirussico, cyruycho, chirurgus, chirurgus) "prvi put srećemo u doba cara Dušana kao kralja godine 1332. a naziv berberius pre Kosovske bitke 1383. godine." On dalje objašnjava da ovi pojmovi u suštini znače isto (str.290).

Katić⁹ pominje i jedan hirurški propis iz 1395. god. u kojem se kaže da su to "običaji iz davnina" (str.286). Iz toga proizilazi zaključak da je od 1395. god. još mnogo, ko zna koliko decenija unazad, bilo zdravstvenih običajnih normi, kasnije ozakonjenih. Da se radilo o laičkoj medicini ne bi bilo ozakonjeno u ono vrijeme kada su ulagani napor za školovanje ljekara i stavljanje van zakona nadriljekarstvo.

Kao što smo vidjeli, prvi kotorski apotekar² nije bio iz naših krajeva. Ime prvog domaćeg apotekera u Kotoru javlja se 27.VIII 1396. god. Bio je to Ratko Ozrinić iz Dubrovnika, koji je ranije od tog datuma radio u Kotoru, jer se njegovo pominjanje odnosi na iplatu i podmirenje usluga obavljenih u Kotoru (str. 58).

Prvi kotorski berberin² pominje se u Kotoru avgusta 1396. god. kada je podmiren platom, što znači da je i on prije toga radio u Kotoru. Bio je to magister Paulus barberius de Barleta, salariatus communitatis Cathari. Ovaj Pavle iz Barlete pominje se ranije i kasnije kao berberin u Dubrovniku, a u međuvremenu je neko vrijeme službovao u Kotoru (str.21).

Prvi poimenični pomen kotorskog veterinara² je od 24.III 1397. god. Bio je to magister Laurentium mareschalcum de Boninia. U ovom dokumentu on se javlja kao opunomoćenik jedne stranke iz Crne Gore pred sudom (str. 21).

S. Mijušković je ukazao¹⁵ na jedan dokumenat od 28.IV 1400. god. kojeg smatra veoma važnim za istoriju zdravstvene kulture u Boki, jer se iz njega vidi da su tada postojali izuzetno rigorozni sanitarni propisi. Zbog njihovog kršenja. kažnjen je

kotorski građanin Marin Sinonis sa 500 dukata, što je u ono doba predstavljalo veliko bogatstvo. Da bi se ustanovio taj prekršaj, nije bilo dovoljno postojanje zakona, već je morao biti neko ko ga je sprovodio, ko je ustanovio prekršaj-neko stručno lice ili tijelo. Ali, o tome nema podataka, niti se tada to nalazilo u kotorskom Statutu (str. 24-25).

O visokom stepenu zdravstvene kulture u Boki, još prije potpadanja dijela Boke pod upravu Venecije, svjedoči⁹ dokumenat od 11.IV 1411. god. kojim kotorska opština, među uslovima za prihvatanje mletačkog pokroviteljstva, traži da Mletačka Republika obezbijedi u Kotoru izdržavanje ljekara, apotekara i berbera: "duo medici, unus phisicus, alius curisius, unus spetiarius, unus barberius" (str. 286-287).

Prvi pomen ljekara², i uopšte nekog medicinskog radnika rodnom iz Boke, potiče iz 1425. god. Te godine je "magister Herak sa Luštice" primljen na službu u Dubrovniku. Tamo je bio i ljekar i berberin (medicus et barbierius). Zašto u Dubrovniku, a ne u Kotoru? Odgovor je u činjenici da su u to vrijeme ljekari u Dubrovniku bili plaćeni 3-4 puta više nego u Kotoru (str. 9 i 32).

Bolje plaćeni znači i više cijenjeni, a to opet znači da su vjerovatno bili bolji stručnjaci. Teško je vjerovati da bi neko, ko nije rodnom iz Kotora, služio u Kotoru, a ne u Dubrovniku, kad bi u oba grada bila ista plata. Kotor je mnogo bliže od Dubrovnika Luštici, rodnom mjestu Heraka. Magistar Herak nije bio samo prvi ljekar rodnom iz Boke (nije slučajno baš iz Luštice), već je veoma dugo bio i jedini. Tek stotinu godina kasnije pojaviće se još jedan Bokelj, medik, hirurk. Zato magistar Herak zaslužuje više pažnje, što ovdje neće izostati, ali prije toga hronološki red traži da se još nešto kaže.

God. 1434. u Statut grada Kotora ušla je odredba da se svake godine na Đurđev-dan, pored državnih službenika (sudije, advokata, rektora škola, nastojnika kovnice novca) biraju i zdravstveni stručnjaci i funkcioneri: ljekar, apotekar i tri člana saniteta (tre sopra la sanità). Sveti Đorđe je bio pokrovitelj Boke prije uvođenja kulta sv. Tripuna, nakon čega su na dan sv. Tripuna birani časnici Katorske mornarice i crkveni velikodostojnici, dok je za izbor ostalih gradskih časnika zadržana stara tradicija - Đurđev-dan. To je upražnjavano sve do pada Mletačke Republike.

Zanimljivo je da se na Đurđev-dan hirurzi nisu birali, jer se hirurgija smatrala zanatom, jer se kao zanat i izučavala. Ni drugi majstori drugih zanata nisu birani kao gradski funkcioneri, iako su nosili titulu magistara.

Prvi pomen imena nekog šegrta hirurga⁹ nalazimo 1435. god. Te godine je sačinjen ugovor između berberina magistra Alegreta iz Trogira sa službom u Kotoru, koji uzima za šegrta Raduna Bratosaljića, da ga nauči zanatu, hrani i odijeva, i da mu na kraju službe kupi odijelo i alat. Iz jednog kasnijeg sličnog ugovora (1445. god.) saznajemo i dužinu školovanja. Magistar Jurasius (Đuro) uzeo je šegrta Nikolu Gojšinog. Majstor se obavezao da će učeniku, nakon sedmogodišnjeg učenja zanata, obezbijediti alat za početak samostalnog rada (str. 294-295).

Nikola Gojšin je sa Luštičkog poluostrva, jer se Gojše i Gojšići¹⁶ često pominju, upravo u selu Gošićima, kome je stari naziv Gojšići (str. 75-76). To je krajnje selo Krtola (prevoja poluostrva) prema Luštici (središtu poluostrva).

Sve do sredine ovog vijeka, zvanična istoriografija je smatrala da je prvi kotorski ljekar bio Fideli (magistro Zan Fedel, fisico et cyroycho), koji se pominje u Kotoru 1446. god. Vjerovatno je tome razlog što je mletačka vlada baš te godine odobrila kotorskoj opštini 200 zlatnih dukata za godišnje izdržavanje ljekara, apotekara i učitelja (per medigo, per spizier, per maistro de scola).

Podatak² iz 1460.god. ponovo nas dovodi do magistra Heraka. Njega je te godine poslala dubrovačka vlada u Zetu da liječi nogu vladaru Zete Stefanu Crnojeviću (str. 9).

Ovaj podatak je prilika da se kaže nešto više o Herakovićima. Da je magistar Herak bio ljekar kao svi drugi, čudno bi bilo da vladar Zete baš traži njega iz Dubrovnika, a ne nekog ljekara ili hirurga iz bližeg Kotora, pogotovo ako se zna da je Stefan Crnojević tada bio u prisnim odnosima i sa Mlečanima i sa Kotoranima. Najvjerovatnije se magistar Herak bio proćuo kao vidar, poput mnogih drugih luštičkih vidara, vidovnjaka, proroka, iscjelitelja, tumača neobičnih pojava i snova, čije se sposobnosti i uspijesi na tom polju vjekovima spominju. Nije riječ o nekom pojedincu, pa ni o nekom pojedinačnom bratstvu u kojem bi se porodični "zanat" ili neka "tajna" znanja, prenosila sa predaka na potomke kao porodična tradicija. Ovdje je riječ o više bratstava: Heraci (Eraci, Herakovići), Kršanci, Mandegaje, Trojanovići i Urdešići. Iako su se Urdešići poslednji proslavili preko nadaleko čuvenog i neobično nadarenog Nika Markovog Urdešića, koji je zasjenio svoje prethodnike, ipak se još pamti da su Heraci bili prije svih ostalih, iz najstarijih vremena, opisivani kao tjelesno kršni, umno bistri, slušani kao savjetodavci, jer su, navodno znali i da predvide buduće događaje.

Nije čudo za duboko ukorijenjeno vjerovanje na Luštičkom poluostrvu (o čemu se znalo u bližoj pa i daljoj okolini, ali se omalovažavalo), da Heraci iz Luštice potiču dalekim korijenima od antičkog junaka Herakla.¹⁶ I ne samo to, nego da od luštičkih Heraka potiču svi Herakovići raseljeni po Hercegovini i Crnoj Gori, a poznato je da i preci vladicianske i vladarske kuće Petrovića Njegoša potiču od Heraka (str. 18 i 29).

Neka istraživanja¹, pogotovo ona vezana za magistra Heraka i njegove veze sa Stefanom Crnojevićem, kao i za carinika Radosava Herakovića i njegove veze sa Stefanovim sinom Ivanom Crnojevićem, idu u prilog tome. Herakovići su se pojavili u Njegušima 1465. i 1490. god., u vrijeme vladavine Ivana Crnojevića (str.93-95).

Ne bi ni za istoriju medicine bilo nevažno ako bi se sa sigurnošću dokazalo ono na što se za sada može samo ukazati, da su preci naših gorostasnih ljudi (vladike Vasilije, Sava, Danilo, Petar Prvi ili Sveti Petar, Petar Drugi koji je bio viši od svakog sveca i kralj Nikola) imali veze sa medicinom, liječenjem i predviđanjem događaja i da je njihov srodnik, ako ne i direktan predak, bio medik iz Boke magistar Herak.

Iz doba Ivana Crnojevića je još jedan veoma važan podatak za istoriju zdravstvene kulture Boke, odnosno današnje Crne Gore. Iz Luštice je i Radosav, poznati carinik Ivana Crnojevića, na čije ime se često nailazi u kotorskim spisima po raznim pitanjima. Stekao je veliko bogatstvo kojim je raspolagao njegov sin Nikola. Da li po očevoj želji, ili po svom nahodenju, teško je utvrditi, Nikola Radov (Radosavov) je postupio kao malo koji bogataš u njegovo doba. Čitavu imovinu je 1516. god. zavještao za zidanje prvog nahodišta u Kotoru za vanbračnu i odbačenu

djecu i za imanje od kojeg bi se nahodište moglo samo izdržavati. Nikola je dao i veliku sumu gotovine u zlatu i odredio da sav novac, kojeg je imao u većim količinama kod dužnika, bude upotrebljen za nahodište, a do namjenske upotrebe da se čuva u škrinji Svetih moći u crkvi svetog Tripuna, što pokazuje da nije imao veliko povjerenje u izvršitelje oporuke, nobile Trifuna Druška i Franja Buće.

U to vrijeme, na samom početku 16. vijeka, ta vrsta humanitarno-socijalne ustanove zaista je bila rijetkost u svijetu. Ako ne prva, bila je među prvima u Evropi samostalna i van manastirskih i drugih hospitala, i materijalno nezavisna sa samostalnim izdržavanjem. Tadašnja sirotišta za djecu i odrasle i druge vrste hospitala za liječenje, bile su ustanove druge vrste. Od tada počinje tradicija dječjih domova u Boki, koja se i do danas održala kroz poznati Dječji dom u Bijeloj.

U luštčkim Heracima je dugo održavana tradicija imena Radosav (Rade) i Nikola, što srećemo i kod Petrovića Njegoša (vladika Rade i kralj Nikola).

Ono što je u doba knjaza Nikole donosio list "Nova Zeta", čiji je urednik Lazar Tomanović bio neko vrijeme i predsjednik crnogorske vlade, smatralo se zvaničnim. Taj list (1889, I, 307-308, Cetinje), bez potpisa pisca (što znači da iza toga stoji Uredništvo) donio je vijest da Petrovići – Njegoši potiču iz Hercegovacke Gabele. U prilog tome naveden je tamošnji nadgrobni natpis Radosavu Herakoviću, koji potiče iz godine: "⊕3Λ" (što znači 7033, odnosno, po računanju od Hrista, 1525. god.). To je tačno čitav vijek kasnije od pojave imena magistra Heraka iz Luštice, a između ta dva podatka je pojava Radosava carinika iz Luštice. Ne treba gubiti iz vida da je i Gabela na Neretvi bila prometno-carinska zona, što ne znači da je riječ o istom Radosavu, ali može da znači blisko srodstvo.

Iza magistra Heraka, u kotorskim spisima se sve učestalije pominju imena ljekara, hirurga, berbera, apotekara, njih na desetine, ali uglavnom stranaca. Tek u jednom dokumentu od 31. XII 1526. god. pojavilo se ime magistra ljekara hirurga Ivana Mednića. Bila je to molba Dubrovakoj Republici za prijem u službu.² U molbi je naveo da mu je otac Dubrovčanin, a da on živi u Kotoru. U kotorskim spisima nema podataka da li je do tada Ivan Mednić službovao u Kotoru. On je primljen na službu u Dubrovnik i kao državni hirurg Dubrovnika pominje se marta 1529. god., a u Kotoru se tek iza njegove smrti pominju njegovi nasljednici i to udovica Paula maja 1538. i sin Mihailo maja 1545. god. po poslovima koji nemaju veze sa zdravstvom (str. 33).

Ako Ivana Mednića smatramo Bokeljom, on je drugi po redu magistar ljekar i hirurg berberin rodом iz Boke, ali sa pojavio čitav vijek nakon magistra Heraka iz Luštice. I posle Ivana Mednića trebalo je da prođe mnogo vremena dok se nije pojavio još jedan Bokelj, ali on se ne pominje kao ljekar već samo kao hirurg⁹. Bio je to Mihailo Grubaš 1669. god., a ovdje je važan jer je to prvi pomen hirurga u gradu Perastu (str. 304).

Iste godine (1669) prvi put se poimenično pominje zdravstveni stručnjak u Herceg-Novom⁹, tada već pod mletačkom upravom. Bio je to vojni hirurg Pietro Garzoni. To se poklapa sa završetkom Morejskog mletačko-turskog rata u kojem su Mlečani konačno zauzeli Herceg-Novi, kada su sigurno postavili gradskog ljekara i u Herceg-Novom. Međutim, prvi fizik u Herceg-Novom pominje se tek 1710. god. i to kao "doktor medicine" Giordano Chiersini (str. 306).

Prvi gradski apotekar Perasta pominje se 1725. god., a to je bio magistar Jovan Kršanac, koji se pominjao i kao hirurg, i to ne obični ranar berberin kakvih je bilo mnogo, već kao istaknuti i afirmisani stručnjak. Po Katiću⁹, Jovan Kršanac je bio najbolji hirurg Perasta, a srećemo mu ime i u Kotoru i drugim krajevima Boke. Za razliku od drugih liječnika kojima se ime pominje po raznim pitanjima nevezano za zdravstvo, ime Jovana Kršanca se pominje po pitanjima vezanim za liječenja, stručna ljekarska vještačenja i slično. Nisu izostala ni pominjanja njegovih liječenja na Luštčkom poluostrvu. On je 1739. god. liječio Jovana i njegovog sina Stefana Kikanovića iz Krtola. "Među njegovim pacijentima pada u oči veliki broj osoba sa teškim povrjedama. Tako je on 1784. g. liječio Pera Begovića i Vuka Kaluderovića iz Luštice od teških povrjeda." Jovan Kršanac je bio "čuven ne samo u Boki Kotorskoj već i dalje. Ovo se vidi iz toga što je bio pozivan da liječi Turke čak u Hercegovini" (str. 204-305)

To je već vrijeme kada hirurzi nisu bili zanatlije, sa zanatom izučeni kroz šegrtski staž, već univerzitetski obrazovani ljekari specijalisti. Iza Jovana Kršanca, kao peraški ljekar⁹ pominje se Stefan Kršanac, koji je 1759. god. zvanično potvrđen u zvanju "Chirurgo e speciale", a 1761. god. sa službom u Perastu pominje se Anton Kršanac, koji je doktorirao medicinu u Padovi: "dottor...medico fisico, laureato a Padova". Katić logično pretpostavlja da su ovi Kršanci iz iste porodice: Anton sin Stefanov i unuk Jovanov (str. 305).

Za Kršance iz Perasta, antropolog S. Nakićenović veli¹² da su se "odlikovali u hirurgiji i liječništvu", ali on smatra da su se doselili iz Hercegovine (str. 290 i 534).

Nakićenovićeva pretpostavka može biti logična po tome što je većina peraških doseljenika iz Hercegovine, ali ima još bitnih činioca koji su promakli Nakićenoviću. Prezime "Kršanac" nije tako često da bi na bliskom odstojanju u Boki, mogla biti dva različita bratstva Kršanaca bez srodstva. Osim toga, Kršanci su se kasno pojavili u Perastu, tamo nisu razgranati i rano su izumrli, dok su u Luštici Kršanci poznati kao starosjedioci (u Klincima u Rosama) gdje ih još ima, a koji žive van Luštice, redovno obilaze i paze djedovinu na tom poluostrvu. U doba pominjanja peraških liječnika Kršanaca, kao i prije toga, bili su na glasu izuzetno prisni odnosi Perasta sa Miholjskim zborom (Lušticom), što nije bio slučaj sa Kotorom i Miholjskim zborom, odnosno sa Svetomiholjskom mitropolijom i njenom metohijom. Postoje podaci o savezničkim odnosima i akcijama Peraštana i stanovnika Luštčkog poluostrva¹³, kao i to da su Peraštani za sudije Suda mudrih staraca određivali stanovnike tog poluostrva kada je trebalo presuditi nešto teško a nepristrasno (str. 38-40).

Dakle, mnogo toga govori u prilog tezi da su peraški liječnici Kršanci porijeklom, ako ne i svi, rodом iz Luštice. Luštčki Kršanci su, isto kao i Heraci, uvijek bili uticajni i isticali se bistrinom uma, a tjelesno su bili kršni, po čemu su i nazvani Kršancima. Kao luštčki Kaluderovići, tako su i Kršanci vjerovali da su u srodstvu sa njeguškim Petrovićima – Njegušima. Po predanju, prvi Herak koji se naselio u Klince bio je rastom tako krupan da su ga nazvali "Kršan", a njegovi potomci su Kršanci. To se opet vezuje za niz legendi Luštčkog poluostrva¹⁶, koje govore o jednookom divu Polifemu i njegovom gorostasnom potomstvu, čemu idu u prilog ljudske butne kosti anornnih dimenzija, pronađene u antičkim grobljima na Pasiglavu (Vrmac) i sv. Srd

(kod Prevlake na području Miholjskog zborna). Za luštičke Mandegaje se tvrdilo da nekim nevidljivim trećim okom vide i ono što drugi ljudi ne mogu vidjeti, i to jednako po "dnevnoj vidjelici i po mrkloj tmini". Korijen prezimena im je od "manthano" (shvatiti, saznati - posebna moć percepcije). Susjedi su im Trojanovići, navodno potomci Trojanaca, a sve se to vezuje za one u početku ovog rada pomenute relacije: Kadmo-Asklepije (str. 12-43).

Od naselja gradskog karaktera u Boki, u ovoj raspravi su izostavljeni Prčanj, Risan i Tivat, jer se ne mogu dovesti u vezu sa prvim pomenima ljekara u Boki. Sudeći po sačuvanim spisima, u starije doba Prčanj nije ni imao svoje gradske, ni privatne ljekare. Za hitne intervencije korišćeni su monasi, osposobljeni za infirmijere (bolničare). Ostale zdravstvene usluge su obavljali kotorski ljekari i u Prčanju. Risan, u tursko doba važan trgovački centar i luka, morao je imati ljekare, ali o njima, kao što je rečeno, u kotorskim izvorima nema podataka. Posle 1687. god. nakon potpadanja pod mletačku upravu, Risan je izgubio onu važnost koju je imao, pa, s obzirom i na blizinu Perasta, vjerovatno u to doba nije imao ljekare. To je mnogo kasnije nadoknađeno velikom i u svijetu poznatom Bolnicom za liječenje koštanih oboljenja i neurohirurgiju, zadužbinom velikog dobrotvora Vasa Čukovića, čije se ime, nažalost, ne pominje u našim enciklopedijama (Prosvetinoj, Vojnoj, Opštoj, i dr.). Tivat je novi grad, nastao početkom ovog vijeka, pa izlazi iz okvira teme o prvim pomenima ljekara u Boki Kotorskoj.

ZAKLJUČAK

Zdravstvena kultura u Boki Kotorskoj ima veoma duboke korijene, još iz antičkog doba. Vezana je i za mitologiju (na koju se oslanjaju i stara medicina i moderna psihoanaliza), ali i za arheološke nalaze. Ime prvog ljekara u Kotoru, Luciusa Lucusa Eucarpusa, nađeno je na iskopini starovjekovnog groblja u Dobroti kod Kotora. Prvi liječnici u sačuvanim spisima pominju se 1326. god. ali su uglavnom bili stranci. Za pola milenijuma (od 1326. do 1826. god.) pominje se u Boki oko stotinu liječnika raznih specijalnosti, ali veoma malo, ni 5%, Bokelja. Prvi domaći ljekar rodom iz Boke bio je magistar Herak iz Luštice. On se prvi put pominje 1425., a 1460. god. je liječio zetskog vladara Stefana Crnojevića. Čitav vijek nakon prvog pomena magistra Heraka, javlja se ime Ivana Mednića, drugog ljekara Bokelja, a vijek i po iza njega, tri generacije istaknutih liječnika Jovana, Stefana, i Antona Kršanca.

Istraživanja iz istorije medicine redovno su orijentisana na gradove, a zabačena seoska područja su zanemarevana. U ovom radu su takva područja naročito podvučena, kao podsticaj za dalja istraživanja baš u takvim područjima. Izvjesno je da je bilo ljekara i kojima se imena nisu pominjala u sudskim knjigama, pa su stoga ostali nepoznati.

I sa onim što se do sada zna, Boka Kotorska spada u krajeve sa visokim nivoom zdravstvene kulture od najstarijih vremena. U tom pogledu Boka, što znači i naša zemlja, nije zaostajala u srednjovjekovnoj Evropi, za kulturno najrazvijenijim zemljama.

VAŽNIJI IZVORI PODATAKA:

- ¹ Kostić V., *Zapretna prošlost Prevlake*, Stručna knjiga, Beograd, 1989. – ² Kovijanić R. Stjepčević I., *Kulturni život starog Kotora*, knj. II, Istorijski institut NR Crne Gore, Cetinje, 1957. – ³ Kostić V., *Bokeljska Gabela*, "Pobjeda", 23.X 1985, Titograd. – ⁴ Kostić V., *Zanimljivosti o Gabeli*, "Oslobodenje", 24.XI 1985, Sarajevo. – ⁵ Kostić V., *Kadmo i Harmonija, naši krajevi i Troja*, "Stvaranje", 8-9, Titograd, 1986. – ⁶ Kostić V., *Žrtvenik kao svjedok*, "Politika ekspres", 24.IX 1985, Beograd. – ⁷ Bერიć B., Kostić V., Kusovac V., *Transsekularno kulturno svetište materinstva i plodnosti na Otoku Gospe od Milosti Krtolskog arhipelaga u Boki Kotorskoj*, Acta hist. med., Beograd, 1989, 29, 2, 17-26. – ⁸ Mayer A., *Nastavni vjesnik*, 5-8, knj. XL, Zagreb, 1932. – ⁹ Stjepčević I., *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru*, Split, 1938. – ¹⁰ Katić R., *Hirurzi Crnogorskog primorja u vremenu od 1326 do 1754. godine*. Istorijski zapisi, 2, Titograd, 1960. – ¹¹ Čremošnik G., *Kancelarijski i notarski spisi*, SAB, Beograd, 1923. – ¹² Mayer A., *Kotorski spomenici. Prva knjiga kotorskih notara od 1326-1335*. JAZU, Zagreb, 1951. – ¹³ Nakićenović S., *"Boka"-Antropološka studija*, SKA, Naselja srpskih zemalja, knj. IX, Beograd, 1913. – ¹⁴ Kostić V., *Bokeljska momarica*, Stručna knjiga, Beograd, 1989. – ¹⁵ Kostić V., *Njegoš je porijeklom iz Gabele!?* "Oslobodenje", novogodišnji trobroj, Sarajevo, 1986. – ¹⁶ Mijovski S., *Osnivanje i reorganizacija jedne Bokeljske zdravstveno - preventivne institucije*, Zbornik "Boka", Herceg-Novi, 1973. – ¹⁷ Kostić V., *Primorske legende*, "Univerzitetska riječ", Titograd-Nišić. Posebna izdanja, 1989. – ¹⁸ Kostić V., *Prvi lazaret u Boki Kotorskoj na ostrvu "Sveti Gavriilo"*, Acta hist. med. ..., Beograd, 1990, 30, 1-2, 43-55.

Vasko KOSTIĆ (Tivat)

Scientific Society for History of Health Culture of Crna Gora, Titograd

THE FIRST TRACES ABOUT PHYSICIANS IN THE BAY OF BOKA KOTORSKA

Key words: Ancient physicians; Bay of Boka Kotorska; Montenegro (Crna Gora)

There are some indications that even in ancient times there were some qualified physicians in the Bay of Boka (the quack and laymer will not be considered here). It's a pity that there aren't firm evidences of this, but something could be concluded according to some archeological finds among which the most important is the tombstone epitaph written in old Greece. It was found in Dobrota which is near Kotor: "Lucius Luscus Eucarpus, a capable physician of this commune who visited and cured the sick" (translated by A. Mayer). The date is not mentioned but the experts concluded that the epitaph traces back before the Middle Age.

The first physician in Kotor, mentioned in the documents which are preserved up today, is from 1326. which doesn't mean that there weren't any physicians before that. These data are not from some specialized documents concerning the history of medicine. In these documents the physicians are mentioned in connections with different contracts, procedures, proofs, etc. There is a document from the same year in which for the first time an apothecary from Kotor was mentioned. The first mentioning of a surgeon from Kotor is from 1332 and the first barber from 1396. At that time the barber was considered to be a physician and was often called a "surgeon-barber". He was even a dentist. A veterinarian is mentioned for the first time in the documents in 1397. This all was before the period of the Republic of Venice, that means in the period of the Middle Age Serbia. After the first ones there are some more names of the qualified physicians in Kotor, they were all from the University centres from the Roman Peninsula.

The first physician born in Boka Kotorska is mentioned in 1425. He was Magister Herak, a physician, surgeon and a barber from Luštica, a little place in Boka. He was in service in Dubrovnik and even cured Stefan Crnojević, the ruler of Zeta. There is a belief which is today supported by strong evidences that from Herak born in Luštica come the famous family of rulers and bishops Petrović-Njegoš. Today it is well-known that Petrović-Njegoš family come from Heraković's.

(Rad je primljen u Uredništvu 18. VII 1989. god.)